



Arbetsplats för lärande

Om samverkan mellan gymnasieskola och arbetsliv



MYNDIGHETEN FÖR
SKOLUTVECKLING

Beställningsadress:

Liber distribution, 162 89 Stockholm.

Tel: 08-690 95 76, fax: 08-690 95 50.

E-postadress: skolutveckling@liber.se

www.skolutveckling.se

Bestnr: U04:034

Titel: Arbetsplats för lärande

– Om samverkan mellan gymnasieskola och arbetsliv

ISBN: 91-85128-24-4

ISRN: 1651-9787 2004:10

Upplaga 2 500 ex, februari 2004

Produktion: Ordförandet

Tryck: Gotab

Foto: Tiofoto. Frank Chmura (omslag), Sten Bellander (sid 4), Lars Tunbjörk (sid 9).

Arbetsplats för lärande

Om samverkan mellan gymnasieskola och arbetsliv



MYNDIGHETEN FÖR
SKOLUTVECKLING

FÖRORD

Syftet med den här skriften är att lyfta fram några av de möjligheter som finns i dagens gymnasieskola för att arbetsplatsförlägga delar av utbildningen och samverka med arbetslivet. Förhoppningen är att läsningen av denna skrift kan inspirera och ge konkreta tips på hur man i gymnasieskolan kan förbättra sina kontakter med arbetslivet.

Skriften vänder sig till personal i gymnasieskolan, men även till andra intresserade personer i arbetslivet som är eller vill bli involverade i att samverka med skolan – kanske för att erbjuda APU plats, vara handledare för en elev eller företagsrepresentant i ett organiserat samverkansarbete.

För dem som är intresserade av att fördjupa sin kunskap kring frågor om gymnasieskolans samverkan med arbetslivet hänvisas till en mer utförlig basrapport "Samverkan skola-arbetsliv – Arbetsplats för lärande". Den finns att tillgå på myndighetens hemsida: www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/skola_arbetsliv

Den här skriften är uppdelad i tre delar. I den första delen ges en kort tillbakablick och nulägesbeskrivning över gymnasieskolans samverkansformer med arbetslivet och den arbetsplatsförlagda utbildningen. Därefter presenteras några av de möjligheter till samverkan med arbetslivet som finns inom ramen för gymnasieskolan.

Den andra delen av skriften innehåller korta artiklar från tio gymnasieskolor som beskriver hur samverkan med arbetslivet kan ta sig uttryck. Texterna har ursprungligen sammanställts av Lena Haldin (expert). Förhoppningsvis kan exemplen vara en källa till inspiration och ge kraft till nya initiativ på andra håll runt om i landet.

I den tredje delen görs några summeringar utifrån exemplen och tidigare studier av framgångsfaktorer för programråd och handledarutbildning.

I det sista kapitlet ställs siktet in på framtiden. Betydelsen av goda arbetslivs-kontakter lyfts fram i det förslag som finns till en ny gymnasieskola. Peter Holmberg, f d sekreterare i gymnasiekommittén 2000, kommenterar i den här delen av skriften kommitténs ställningstaganden.

Denna publikation har tagits fram i samarbete med experterna Margaretha Allen, Lena Haldin och Karl-Gunnar Starck. Den har sammanställts av projektledare Fredrik Wikström.

Samverkan med arbetslivet är en viktig framgångsfaktor för flera yrkesförberedande program i gymnasieskolan. Strategier för sådant samarbete bör utformas i skolplaner och i lokalt kvalitetsarbetet. Med en större öppenhet mot omvärlden och beaktande av erfarenheter utifrån kan undervisningen t. ex. i basfärdighetsämnen effektivare knytas till situationer och händelser och därigenom förbättras. Breda kontakter med lokalsamhällets nyckelaktörer på arbetsplatser och inom näringslivet ger möjlighet att styra skolans verksamhet mot gemensamma prioriterade utvecklingsområden.

Gymnasieskolan står inför stora förändringar de närmaste åren. För att stå bra rustad i en ny gymnasieskola tror vi att det nödvändigt att skolor fortsätter att utveckla och fördjupa kontakterna med olika yrkesområden.

Kjell Hedwall
Avdelningschef

Fredrik Wikström
Undervisningsråd

INNEHÅLL

Inledning	7
DEL 1 Arbetsplats för lärande	9
Steg mot en arbetsplatsförlagd utbildning	9
Arbetsplatsförlagd utbildning idag	11
Nya möjligheter till samverkan mellan arbetslivet och gymnasieskolan	13
DEL 2 Samverkan skola – arbetsliv på 10 gymnasieskolor – några exempel	17
Barn- och Fritidsprogrammet på Balderskolan, Skellefteå	18
Byggprogrammet på Alströmergymnasiet, Alingsås	20
Elprogrammet på Gripenskolan, Nyköping	23
Fordonsprogrammet på Varbergs gymnasieskola Almer, Varberg	27
Hantverksprogrammet på Sydsånska gymnasiet, Ystad	29
Hotell- och restaurangprogrammet på Åva gymnasium och Täby Park Hotel, Täby	31
Mediegymnasiet på Midgårdsskolan i Umeå	34
Naturbruksprogrammet på Grans Naturbruksskola i Piteå	37
Naturbruksprogrammet, Plönningegymnasiet, Harplinge	40
Omvårdnadsprogrammet på Söderslättsgymnasiet i Trelleborg	42
DEL 3 Framgångsfaktorer för samverkan	44
Programråd	44
Handledarutbildning	45
Samverkan skola – arbetsliv i en ny gymnasieskola	48
En blick mot framtiden. <i>Peter Holmberg</i>	
Fördjupningslitteratur	53

KUNSKAPER OCH LÄRANDE

Skolan kan inte själv förmedla alla de kunskaper som eleverna kommer att behöva. Det väsentliga är att skolan skapar de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling. Därvid ska skolan ta till vara de kunskaper och erfarenheter som finns i det omgivande samhället och som eleverna har från bl. a. arbetslivet. Den värld eleven möter i skolan och det arbete eleven deltar i skall förbereda för livet efter skolan

DEN ENSKILDA SKOLANS UTVECKLING

Skolan skall eftersträva ett bra samarbete med arbetslivet, vilket är viktigt för all gymnasial utbildning men av avgörande betydelse för den yrkesförberedande utbildningens kvalitet.

(Lpf 94 kap 1.2 Gemenensamma uppgifter för de frivilliga skolformerna – Kunskaper och lärande – Den enskilda skolans utveckling).

INLEDNING

I dagens gymnasieskola finns många möjligheter till att samverka med arbetslivet och arbetsplatsförlägga delar av elevernas gymnasieutbildning. Regelverk och nationella mål begränsar endast i liten utsträckning möjligheten till samverkan. Tvärtom uppmanas särskilt de yrkesförberedande programmen till ett fördjupat samarbete med arbetslivet. Försöksverksamheten med lärande i arbetslivet (LIA) och det nu obligatoriska Projektarbetet för gymnasieelever är exempel på möjligheter som utöver den arbetsplatsförlagda utbildningen (APU) kan förstärka kontakterna med arbetslivet.

På lokal nivå sammanhänger ofta yrkesutbildningens kvalitet med hur skolan lyckas med sina arbetslivskontakter. En samverkan och dialog med arbetslivet om skolans mål och medel svarar dessutom mot läroplanens mer övergripande demokratiska intentioner om öppenhet och lyhördhet. Det finns många motiv för en ökad samverkan med arbetslivet – inte minst för att elevers lärande och utveckling kan ges näring i kontakt med miljöer utanför skolan.

Erfarenheten visar emellertid att många gymnasieskolor och gymnasieprogram har svårt med arbetslivskontakterna. Orsakerna kan variera. Det är inte ovanligt att lärare får överlämna för stort ansvar till eleverna att hitta APU-platser, vilket kan böttna i svårigheter för lärare att få tillräckligt med tid för uppgiften. Det kan också vara svårt att på skolan eller i kommunen få möjlighet och mandat att möta arbetslivsföreträdare på ett organiserat sätt i programråd eller liknande. För att få arbetsgivare engagerade i utbildningen och få tag på handledare till elevers APU-period krävs ett metodiskt och långsiktigt arbete där relationer och nätverk har stor betydelse. Arbetet med skolans arbetslivskontakter blir sårbart då det ibland helt baseras på eldsjäalars starka engagemang.

Därför är det viktigt att gymnasieskolan betraktar samverkan med arbetslivet som en naturlig del i ett samlat kvalitetsarbete och som en strategi för att förbättra utbildningen – inte minst inom yrkesförberedande program. Samverkansfrågorna bör ha en tydlig plats i skolplanen, följas upp i kvalitetsredovisningar och ges kompetensmässiga och organisatoriska förutsättningar att utvecklas.

DEL 1

ARBETSPLATS FÖR LÄRANDE

Steg mot en arbetsplatsförlagd utbildning

I den tidigare gymnasieskolan med linjesystem, som utgick ifrån Lgy 70, hade flertalet av de tvååriga yrkesutbildningarna någon form av praktik, för vissa linjer var det ett obligatoriskt inslag. Omfattningen varierade mellan olika linjer och skolor beroende på hur man organiserade utbildningen.

I samband med översyn av den dåvarande yrkesutbildningen genomfördes en försöksverksamhet under slutet av 80-talet. Dessa försök gick under namnet ÖGY-försöken, som är en förkortning av *översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen*. Det är i samband med detta försök som termen arbetsplatsförlagd utbildning (APU) används för första gången. Den dåvarande betydelsen var att den innefattade all verksamhet som var förlagd till en arbetsplats. APU blev på så sätt ett samlingsbegrepp för inbyggd utbildning, praktik, lärlingsutbildning etc.

I ÖGY var den arbetsplatsförlagda delen ett viktigt inslag och hade som sitt främsta syfte att eleverna skulle få bättre möjligheter att följa den aktuella utvecklingen inom yrket. Vidare skulle den arbetsplatsförlagda delen ge eleven större möjligheter att få en god bild av de krav som ställdes på yrkesarbetandet. Till skillnad från den praktik som funnits i det tidigare linjesystemet poängterades nu vikten av att de företagsförlagda inslagen till innehåll skulle vara kopplade till kursplaner och alltså betraktas som utbildning. Fördelning av APU-tiden var också reglerad i ÖGY-försöken.

Formerna för samverkan mellan gymnasieskolan och arbetslivet har förändrats genom åren. En stor förändring skedde i samband med införandet av programgymnasiet i början av 1990-talet, då kursplanestyrd arbetsplatsförlagd utbildning (APU) infördes. Sedan dess har APU varit en obligatorisk del av program med yrkesämnen. APU:n skall minst omfatta 15 veckor.

ARBETSPLATSFÖRLAGD UTBILDNING

15§ Arbetsplatsförlagd utbildning skall förekomma på alla nationella program utom det estetiska programmet, naturvetenskapsprogrammet, samhällsvetenskapsprogrammet och teknikprogrammet. Den arbetsplatsförlagda utbildningen skall uppgå till minst 15 veckor. Varje sådan vecka skall anses motsvara garanterad undervisningstid om 24 timmar.

Styrelsen för utbildningen får dock bestämma att arbetsplatsförlagd utbildning även skall förekomma på det estetiska programmet, naturvetenskapsprogrammet, samhällsvetenskapsprogrammet och teknikprogrammet. Styrelsen beslutar om omfattningen av den arbetsplatsförlagda utbildningen och ansvarar även för att den arbetsplatsförlagda utbildningen uppfyller de krav som finns på utbildningen. I skolplanen bör redovisas de arbetslivskontakter som skolan har för anordnandet av den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Rektorn beslutar om hela eller delar av kurser skall arbetsplatsförläggas och om hur fördelningen över åren skall göras. Styrelsen för utbildningen ansvarar för anskaffningen av platser för den arbetsplatsförlagda utbildningen (SFS 1999:844).

16§ Om styrelsen för utbildningen inte kan anskaffa platser för den arbetsplatsförlagda utbildningen i den omfattning som anges i 15 §, får den utbildningen i stället bytas ut mot motsvarande utbildning förlagd till skolan. Styrelsen skall i sådana fall vidta åtgärder för att utbildningen så snart som möjligt åter kan arbetsplatsförläggas.

(SFS 1999:844. Gymnasieförordningen 5 kap, 15§–16§. Utbildningens innehåll – Arbetsplatsförlagd utbildning)

Arbetsplatsförlagd utbildning idag

I den nuvarande gymnasieskolan ges också APU en framskjuten plats i utbildningsinnehållet på program med yrkesämnena. APU definieras i gymnasieförordningen som ... *kursplanestyrd utbildning på ett program som genomförs på en arbetsplats utanför skolan* (Gymnasieförordningen 1992:394, omtryck SFS 1999:844).

Att benämna tiden på arbetsplats som utbildning ställer krav på att elevens tid på arbetsplatsen ska vara planerad och ha en på förhand given målsättning samtidigt som denna målsättning ska vara kopplad till hela eller delar av kurser. På så sätt garanteras ett lärande med en arbetsplats som utgångspunkt. Det är också viktigt att använda arbetslivet som stöd för att utveckla eleven mot läroplansmålen och inte enbart mot de mer yrkesspecifika kursmålen. Olika arbetsuppgifter och organisationer lämpar sig olika bra för lärande och det är viktigt att identifiera de uppgifter som utvecklar den kunskapskaraktär som eftersträvas.

De statliga intentionerna är tydliga, nämligen att APU-arbetsplatserna så långt möjligt ska utgöra en plats för lärande i arbete. Där detta finns som en naturlig del av vardagen finns också en strävan att medvetet utveckla sina medarbetares kompetens att stödja andras lärande.

UTBILDNINGSKONTRAKT I FÖRSÖKSVERKSAMHETEN

7 § För varje utbildningsplats skall det upprättas ett utbildningskontrakt mellan skolan, en ansvarig företrädare för arbetsplatsen och eleven.

I utbildningskontraktet skall det anges vilken omfattning lärande i arbetslivet skall ha och de utbildningsmål eleven skall uppnå under utbildningen. Utbildningskontraktet skall vidare innehålla uppgifter om den eller de arbetsplatser som är berörda samt om den eller de lärare och handledare som är ansvariga för utbildningen.

SAMRÅDSORGAN

8 § För varje program där försöksverksamhet med lärande i arbetslivet erbjuds skall det, för samråd mellan skolan och arbetsmarknadens parter, finnas ett programråd.

9 § I programrådet skall det ingå företrädare för de berörda lokala parterna på arbetsmarknaden samt företrädare för skolans personal och elever. Rektorn eller den rektorn utser skall vara ordförande i programrådet.

(SFS 2003:345. Förordning om försöksverksamhet med lärande i arbetslivet inom gymnasieskolan)

Nya möjligheter till samverkan mellan arbetslivet och gymnasieskolan

Utöver den ordinarie APU-delen i gymnasieskolans yrkesprogram finns andra möjligheter till samverkan med arbetslivet och omvärlden. Ett uttryck för den betydelse som staten tillmäter en utökad samverkan är försöksverksamheten med lärande i arbetslivet (LIA). Även projektarbetet som gäller alla elever i gymnasieskolan ger nya möjligheter att knyta kontakter med arbetslivet och omvärlden. Vidare finns idag olika slags nationella utvecklingsprojekt som möjliggör för elever och skolor att ha ett utökat internationellt samarbete.

Lärande i arbetslivet (LIA)

Sedan år 2000 har det funnits möjlighet att delta i en försöksverksamhet med lärande i arbetslivet inom gymnasieskolan. Försöksverksamheten pågår till och med 1 juli 2006. Ett av kraven för att få delta i LIA är att det finns ett programråd för utbildningen samt att samråd skett med arbetsmarknadens parter kring beslutet om att delta i försöksverksamheten. Programrådet ska bestå av personer från arbetslivet och skolan, men kan också innehålla representanter från andra delar i kommunen. Lärande i arbetslivet utgör en alternativ väg att uppnå de mål som gäller för ett nationellt eller specialutformat program och innebär att minst 30 veckor av en treårig gymnasieutbildning genomförs på en arbetsplats. Elevens lärande inom denna utbildning utgår från de arbetsuppgifter som förekommer på arbetsplatsen.

Inom försöksverksamheten ersätts vanliga kurser motsvarande 700 poäng med studier enligt en särskild nationell kursplan för lärande i arbetslivet. Kursplanen har en generell och programövergripande utformning och skall kompletteras med ett lokalt måldokument som skolan och den arbetsplats som tar ansvar för eleven kommer överens om. Betyg på kursen sätts av läraren efter samråd med handledaren på arbetsplatsen. Lärande i arbetslivet kan anordnas inom samtliga nationella program som innehåller yrkesämnen. Specialutformat program, som innehåller yrkesämnen, kan också delta i försöksverksamheten.

Mer information om LIA och hur man får möjlighet att delta i försöksverksamheten lämnas på webbsidan för Myndigheten för skolutveckling, www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/skola_arbetsliv

SYFTET

Projektarbetet skall utveckla förmågan att planera, strukturera och ta ansvar för ett större arbete och ge erfarenhet av att arbeta i projektform.

Projektarbetet syftar också till att tillämpa och fördjupa kunskaper inom ett kunskapsområde inom ett program eller en studieinriktning. I projektarbetet är arbetsprocessen lika viktig som slutprodukten.

(Projektarbetet, kursplan, betygskriterier och kommentarer, Gy 2000:20, s 5).

BETYG M.M.

3 § Betyg på avslutad kurs och efter en etapp skall sättas av läraren. Om ett betyg beror på två eller flera lärares bedömning och lärarna inte kan enas, skall betyget sättas av rektorn.

Betyg på projektarbete, skall sättas av läraren i samråd med en medbedömare som har erfarenhet av det kunskapsområde som projektarbetet avser. Om läraren och medbedömaren inte kan enas, skall betyget sättas av rektorn.

Om läraren på grund av en elevs frånvaro saknar underlag för bedömning av elevens kunskaper, skall betyg inte sättas.
(SFS 2001:56) Gymnasieförordningen 7 kap. Betyg m.m.

Projektarbete 100p

Hösten 2000 infördes ett projektarbete om 100 poäng på samtliga program i gymnasieskolan. Det projektarbete som varje elev ska genomföra ger ytterligare möjligheter för skola och arbetsliv att närma sig varandra. Projektarbetet innebär att eleven löser ett problem eller besvarar en fråga inom ett speciellt kunskapsområde – det ger eleven möjlighet att sammanfatta och tillämpa sina kunskaper från utbildningen.

Elevens handledare under projektarbetet kan vara någon annan än den ansvarige läraren, exempelvis en APU-handledare på ett företag. Externa handledare eller medbedömare kan sannolikt vara viktiga för att stimulera eleverna i arbetet och för att hjälpa den ansvarige läraren med betygssättningen. De kontakter som etableras mellan skolor, elever och arbetsplatser under APU-perioder kan ge goda uppslag till elevers projektarbete. Ju mer verklighetsanknutet ett projekt är desto meningsfullare blir det för de studerande. Elevers motivation kan öka och utbildningens kvalitet förbättras.

Ett samhälle och arbetsliv i snabb förändring kräver nya arbetsformer och kompetenser. I dag är projektorienterade arbetsformer vanliga inom många sektorer. Genom projektarbetet kan elever utveckla de kunskaper och färdigheter som krävs för att möta ett modernt arbetsliv. Färdigheter som särskilt utvecklas i elevernas projektarbete är ansvarstagande, kreativitet, samarbetsförmåga, entreprenörskap och förändringsberedskap.

Mer information om projektarbetet lämnas på webbsidan för Myndigheten för skolutveckling, www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/projektarbete

Möjligheter till ett utökat internationellt samarbete och APU utomlands

Möjligheter till internationella inslag i utbildningen kan vara en viktig faktor för att höja kvaliteten inte minst inom den yrkesförberedande utbildningen. Yrkeslivet kräver såväl flexibilitet som nya kompetenser. Förändringarna ställer också krav på både språkfärdigheter och kunskaper om andra människors livsvillkor och kultur.

Sedan 2002 finns det möjlighet att från Skolverket få stöd för att elever på gymnasieskolans yrkesförberedande program skall kunna genomföra delar av den arbetsplatsförlagda utbildningen (APU) utomlands. Utlandsförlagd APU ger, utöver en yrkesmässig utveckling, tillfällen till kulturellt utbyte och ökade språkkunskaper. Skolverkets stöd skall ses som ett komplement till de möjlig-

heter Internationella Programkontoret erbjuder främst inom programmet Leonardo da Vinci.

Samarbete och utbyte med utvecklingsländer – utöver rena biståndsprojekt – är fortfarande ett utvecklat område där de erfarenheter som finns behöver tas till vara och ny kunskap behöver vinnas. Myndigheten för skolutveckling fick i maj 2003 av regeringen i uppdrag att utveckla former för samarbete mellan svenska gymnasieskolor som erbjuder program med yrkesämnen och motsvarande utbildningar i vissa utvecklingsländer. Här åsyftas olika initiativ som skolor gjort att stödja verksamheter i utvecklingsländer, såsom att bygga förskolor, måla om o s v, antingen genom direkta ekonomiska insatser eller en kombination av ekonomiskt stöd och eget arbete. Uppdraget är treårigt och målsättningen är att utvecklingsarbetet ska leda fram till förslag på en reguljär verksamhet som ska kunna införas i samband med den kommande gymnasie-reformen.

De möjligheter som internationella programkontoret kan erbjuda för internationalisering i skolor, för organisationer och myndigheter är stora. Det finns möjlighet till stöd för utveckling av såväl yrkesutbildning som kompetensutveckling. Anställda kan praktisera i annat land inom ramen för sitt yrkesval, olika aktörer kan delta i studiebesök, ungdomar på gymnasieskolans yrkesprogram kan göra sin APU utomlands och arbetslösa ungdomar mellan 20 och 30 år kan praktisera utomlands.

Mer information om dessa olika satsningar och möjligheter till APU utomlands och ett utökat internationellt samarbete finns på de olika myndigheternas hemsidor.

www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/internationellt

www.skolverket.se

www.programkontoret.se

DEL 2

SAMVERKAN SKOLA – ARBETSLIV PÅ 10 GYMNASIESKOLOR – NÅGRA EXEMPEL

I de exempel som följer visas på såväl traditionella som nyskapande varianter av programråd, handledarutbildning och andra sätt som samverkan med arbetslivet kan gestalta sig på¹. Det krävs en lyhördhet från såväl skolans som arbetslivets sida när det gäller att hitta bra samarbetsformer. Eftersom olika kulturer och förutsättningar råder, finns inte en enda väg för genomförandet. Tid, plats, organisation och innehåll är viktiga frågor att ta ställning till för att resultatet ska bli lyckat.

Exemplen hämtas från

BF	Balderskolan, Skellefteå
BP	Alströmergymnasiet, Alingsås
EC	Gripenskolan, Nyköping
FP	Varbergs gymnasieskola, Almer, Varberg
HV	Sydsåkånska gymnasiet, Ystad
HR	Åva gymnasium och Täby Park Hotel, Täby
MP	Midgårdsskolan, Umeå
NP	Grans Naturbruksskola, Piteå
NP	Plönningegymnasiet, Harplinge
OP	Söderslättsgymnasiet, Trelleborg

¹ Exempler är framtagna under åren 2001–2002 och inom Skolverkets YKSA-projekt (Yrkesutbildningens kvalitet. Samverkan i skolan och med arbetslivet). Därför kan nu arbetssätt och sakförhållanden ha förändrats vid skolorna. Artiklarna syftar emellertid endast till att exemplifiera hur samverkan kan ta sig uttryck. Exempler från skolorna är valda utifrån följande kriterier; att de arbetar med arbetslivs-kontakter på ett systematiskt och heltäckande sätt; att exemplet visar sig vara ut-hålligt; att det är möjligt att genomföra på andra skolor; att det har nyskapande komponenter; att det finns möjlighet till viss spridning av exemplet.

Barn- och Fritidsprogrammet på Balderskolan, Skellefteå

I Skellefteå fokuserar kommunen på fritids- och ungdomsarbete. Kommunens fritidsförvaltning, Skellefteå Fritid, har varit en drivande samarbetspartner när Barn- och Fritidsprogrammet på Balderskolan växte fram. Samverkan är ännu stark och har resulterat i många APU-placeringar inom fritids- och föreningslivet utöver de traditionella barnomsorgsplatserna. Här har det blivit jämvikt mellan "Barn" och "Fritid" i ett bredat program!

I Skellefteå är föreningslivet aktivt och de kommunala fritidsanläggningarna många. Det finns ett behov av välutbildad personal för framtiden. Satsningen på fritid är ett sätt att få de unga att stanna kvar och att locka nya invånare till kommunen.

Många kommunala APU-placeringar

Liksom vad gäller barnomsorgen finns APU-platserna för "Fritid" huvudsakligen inom den kommunala verksamheten. Handledarna kan vara föreståndare på fritidsgårdarna, chefer på fritidsanläggningarna eller ledare och administratörer i olika föreningar.

Första året görs en tre veckors APU inom förskola eller fritidshem och därtill sammanlagt 22 timmar på kvällstid i föreningslivet, spridda över hela året. Under år ett kommer också personal från fritidsförvaltningen ut på skolorna och föreläser om sin verksamhet. Eleverna besöker sedan de olika arbetsplatserna.

I årskurs två har eleverna valt mellan förskola/skola- eller fritidsinriktningen och gör då sin APU antingen på förskola/fritidshem eller på fritidsgård. Eleven väljer en fyraveckors huvudpraktik och två veckors auskultation på ett annat ställe.

Praktik i form av projekt

APU:n i årskurs tre beror på elevens val av kurspaket. Den kan utföras vid bad- och idrottsanläggningar, gruppboende, särskola, förskola, fritidshem osv. De senaste åren har eleverna också arbetat i projektform med stöd av en handledare på APU-platsen och en lärare från skolan. Bland de olika uppdrag eleverna fått märks t.ex:

- Marknadsföra Ungdomens Hus
- Marknadsföra och dokumentera en "Tjej-mässa"

- Genomföra fotbollsturneringen Silvercupen för grundskolorna
- Barnens Olympiad – en Barnens Dag i Öviken.

Det finns ett ökat behov av projektkunskaper och eleverna lär sig här att själva planera, genomföra och utvärdera sina uppdrag. Uppdragsgivarna är oftast föreningar, skolor och fritidsgårdar. Projektjobbet har blivit lite av en examensuppgift för BF-utbildningen inom kurspaketet Ungdomsarbete, där projekten tillhör den lokala kursen Projekt och företagande. Projekten innebär också en konstruktiv konkurrens om praktikplatser mellan gymnasieskolan, högskolans fritidsvetenskapliga utbildning och folkhögskolans fritidsledarutbildning. Även den ovan nämnda föreningspraktiken är ett exempel på framgångsrikt nytänkande för att öka antalet APU-platser. I gengäld för kommunala bidrag ställer föreningarna upp med APU.

Omfattande handledarutbildningar

Från början omfattade handledarutbildningen hela fem dagar på betald arbetstid, och de flesta handledare har fått god utbildning. Emellertid har besparingar nu gjort att särskilda öronmärkta pengar inte längre finns för detta. Behovet av en ny handledarutbildning gemensam med högskolans fritidsutbildningar diskuteras. När programgymnasiet var nytt fick anställda i skolan och på fritidsförvaltningen tillsammans delta i en fritidsvetenskaplig utbildning om 10 universitetspoäng. Utbildningen lade också grunden för ett gott samarbete. Skellefteå Fritid och skolan träffas kontinuerligt under läsåret och många informella kontakter tas vid behov.

Framgångsfaktorer

- Samarbete med kommunens fritidsförvaltning kring utformningen av programmet
- Stor satsning initialt, både på ersättning och utbildning till handledare
- Gemensam grundutbildning i fritidsvetenskap för skolans och fritidsförvaltningens personal
- Brett utbud av APU-platser inom fritidssektorn och nytänkande när konkurrensen om dem hårdnat
- APU i form av beställda projektuppdrag
- Lokal kurs, "Projekt och företagande", där APU-projekt inlemmas och ger poäng

Byggprogrammet på Alströmergymnasiet, Alingsås

Den grundläggande husbyggnadsutbildningen för ungdomar i Alingsås kommun har sedan 70-talet haft ett nära samarbete med byggbranschen. Genom att den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen organiseras via ett särskilt bolag, Elevbyggen AB, kan eleverna vara med i alla faser av nybyggnadsprocessen. Skolan får ett tydligt inflytande över APU:n och föreningar effektiv utbildning med en autentisk arbetsmiljöträning.

Samarbetet med byggbranschen har pågått sedan 1973. Inblandade parter har växlat under årens lopp. Idag består de av byggprogrammet på Alströmergymnasiet, tekniska nämnden i Alingsås kommun samt Elevbyggen AB, ägt av byggföretaget PEAB. Rektor Börje Molin, som är ansvarig för byggprogrammet på Alströmergymnasiet, är utbildad till byggare och bygglärare. Han har varit med sedan man startade APU-systemet och har god inblick i dess snart 30-åriga historia. Eleverna deltar via Elevbyggen AB i alla byggfaserna – från markprospektering och ritningar till själva byggandet. Skolans byggelever – i genomsnitt cirka 70 stycken fördelade på tre årsklasser – har på detta sätt varit med om att uppföra många hus i Alingsås kommun. Eller som en karaktärsämneslärare skämtsamt uttrycker det:

– Vi har byggt halva Alingsås!

Starkt inflytande över APU

Efter hand har kraven på pedagogisk struktur ökat och kopplingen mellan kursplanerna och arbetsmomenten på byggplatsen är idag tydlig. I samarbetet med Elevbyggen AB siktar man till "utbildningsproduktion", samtidigt som byggnadsproduktionen leder till funktionsdugliga byggnader – i sanning en nära samverkan mellan skola och arbetsliv. Syftet med att organisera APU via ett och samma byggbolag, Elevbyggen AB, är att få ett starkt inflytande över det som eleverna ska utbilda sig inom. Det innebär en kvalitetssäkring gentemot kursplanen för APU-delen i byggutbildningen.

Varvning av teori och praktik

Det första året är eleverna på skolan och genomför de grundläggande karaktärsämneskurserna. Undervisningen utgår då från arbetsstationer eller mindre projekt, t. ex. att bygga en friggebod. Eleverna arbetar vanligen tillsammans i par. Under år 2 och år 3 varvas teori och praktik. Varannan vecka är eleverna ute på byggplatsen och varannan på skolan för karaktärsämnesteorin och kärnämnen. Årskurserna arbetar i två separata bygglag. Ute på byggplatsen fortsät-

ter eleverna att arbeta två och två. Den totala tiden för APU-delen är 30 veckor, dvs. dubbelt så mycket som de föreskrivna 15 veckorna.

Yrkesteori i praktiken

En karaktärsämneslärare från gymnasiet följer eleverna under såväl yrkesteorin på skolan som den arbetsplatsförlagda utbildningen på byggplatsen. Läraren ser till att arbetsuppgifterna anpassas efter elevernas förmåga och de aktuella kursplanerna. Karaktärsämneskurserna har brutits ned i moment. Eleverna bokför de genomförda momenten på ett individuellt arbetskort. Det handlar om "vad" man arbetat med och "hur mycket" tid som lagts på respektive moment. Förutom byggläraren finns en platschef och två instruktörer. Platschefen är ytterst ansvarig för material, verktyg, planering och kvalitet. Instruktörerna handleder eleverna under det praktiska yrkesarbetet.

Många starka sidor

Styrkan med samverkansformen är att skolan kan vara säker på att alltid ha tillgång till APU-platser, även under lågkonjunktur, att eleverna blir väl mottagna på arbetsplatsen och att arbetet på autentiska husobjekt blir en sporre. Att byggläraren finns på plats både på byggplatsen och i skolan ger möjlighet till god pedagogisk styrning och uppföljning i enlighet med karaktärsämneskursernas kursplaner. Eftersom han känner och följer eleverna under lång tid vet han – lättare än en handledare på ett vanligt byggföretag – vad varje elev behöver träna på. Eleverna riskerar inte heller att utnyttjas till enahanda och alltför enkla sysslor. Tidspressen blir också mindre och chansen till övning därmed större. Modellen har också ekonomiska fördelar, eftersom den innebär mindre investeringar i lokaler och utrustning på skolan.

Vissa svårigheter finns också

Det finns emellertid även svagheter med ett skolanpassat byggföretag och kopplingen till autentiska byggprojekt. Att eleverna är ute och jobbar med klasskamrater och lärare minskar känslan av att det är "på riktigt", och den mindre tidspressen kan också innebära att en del inte anstränger sig optimalt.

Om en elev missar ett moment på grund av sjukdom kan det bli svårt att ta igen det man förlorat. Byggnationen av fastigheten avstannar inte – något som förstås gäller även om man anordnar APU utan ett företag som Elevbyggen. Alströmergymnasiet är här beroende av det kontrakt som tecknats mellan bygg-

bolaget och kommunen. Eftersom skolan lagt så stor del av undervisningen på APU kan effekterna av elevers frånvaro bli större än på skolor med mindre andel APU och mer undervisning förlagd till skolan, där det kan vara lättare att ta igen. Den veckovisa varvningen mellan praktik och teori kan också ibland vara en svaghet. En vecka är alltför kort tid att hinna göra färdigt vissa moment på bygget. Eleven tvingas då överlåta färdigställandet till det andra bygglaget.

Framgångsfaktorer

Följande faktorer kännetecknar en APU-verksamhet som framgångsrikt genomförs via ett byggföretag skapat primärt för utbildning:

- Kommunen är intresserad och stöttar verksamheten på olika sätt.
- Lokala byggföretag har en positiv inställning och betraktar verksamheten mer som kompetensförsörjning än som konkurrens för branschen.
- Tillgången på APU-platser tryggas även i lågkonjunktur.
- Lärarna – jämfört med handledarna på traditionella byggföretag – får större möjlighet att fördela, undervisa i och följa upp arbetsmoment i enlighet med kursplanerna.
- Den mindre tidspressen ökar möjligheten till verklig undervisning, förutsatt att detta inte minskar känslan av ”verkligt arbete” alltför mycket.
- Skolan får tillgång till aktuell utrustning och kompetens, vilket minskar de egna investeringsbehoven.
- Skolan finner vägar att kompensera elever för utebliven APU-undervisning under sjukdom.

Elprogrammet på Gripenskolan, Nyköping

När elföretagen har uppdrag som lämpar sig för APU, då ringer de Gripenskolan. Där avgörs direkt vilken elev som behöver den aktuella träningen och eleven får med kort varsel åka ut till jobbet. Tillsammans med flera branschorgan och företag har skolan utarbetat en flexibel organisation för gren elinstallation och på så sätt lyckats öka APU:n. Nyckelordet är "individualisering" – också av kärnämnesundervisningen.

Gripenskolan i Nyköping har elva nationella program och cirka 1 100 elever. Skolan har sedan gymnasiereformen och Lpf 94 blivit ett slags innovationscenter inom elområdet. En bidragande orsak till denna utveckling är att elbranschens centrala yrkesnämnd (ECY) finns i kommunen. Denna intresseorganisation har tillsammans med flera andra branschorgan och företag stimulerat Gripenskolan att utvecklas till ett s.k. profilgymnasium inom branschområdet. Gripenskolas elprogram är dimensionerat för 3x16 elever. År 1996 började man med ett särskilt APU-projekt inom elprogrammets inriktning installation. Genom projektet har en modell för flexibel APU vuxit fram.

Speciella förutsättningar i arbetslivet

Den lokala elinstallationsbranschen i Nyköping består av ca 20 företag av vilka elva har färre än fem anställda. Arbetet som elektriker är ofta inriktat mot installation eller service. Arbetsuppgifterna kräver i regel god kompetens men uppdragen tar ofta kort tid att utföra. Det är alltid svårt för ett företag att veta vilka uppdrag som kommer in. Därför krävs hög grad av flexibilitet bland de yrkesverksamma för att nå god lönsamhet. Dessa förutsättningar måste skolan beakta när den vill samverka med elföretag.

Grenrådet god bas för samverkan

Skolans samarbete med branschen har blivit välfokuserat tack vare det s.k. grenrådet, som enbart är inriktat på området elinstallation. Det tidigare samarbetet i programrådet – med alla grenar/inriktningar representerade – hade inte motsvarat förväntningarna. Det hade varit splittrat, tungrott och ineffektivt. Därför ville man precisera sin dialog. Den tydliga branschanknytningen ses av många som en av de viktigaste förutsättningarna för APU-projektets framgångar i Nyköping. När överenskommelsen slöts om samverkan mellan branschen och skolan beslöts bl. a. att de anställda i elföretagen skulle få möjlighet till utbildning på skolan.

Grenrådet består av två politiker, en facklig representant, två ledamöter från elbranschens yrkesnämnd, fem till åtta företagsrepresentanter, tre elever, tre lärare, en studie- och yrkesvägledare samt en skolledare. Rådet träffas i snitt en gång per termin. På dagordningen står frågor om utbildningsmoment på arbetsplatserna, kursplaner, ekonomi, handledarutbildning etc.

Ovanligt mycket APU för att vara "el"

Under det första året omfattar APU:n en vecka under vårterminen. Under det andra året har man APU en bestämd veckodag. Det tredje året omfattar den arbetsplatsförlagda utbildningen i regel fem till åtta veckor. Tanken är en successiv slussning ut i arbetslivet. Utöver denna grundplanering tillkommer tid då företag med kort varsel anvisar lämpliga uppdrag enligt momentlistan (se nedan). När man summerar den totala tiden blir det i genomsnitt cirka elva veckors APU, vilket är ovanligt mycket för att vara på elprogrammet, som är känt för att ha stora problem med att genomföra APU.

Momentlistan styr elevplaceringarna

I den s.k. momentlistan har grenrådet identifierat sex till åtta moment per kurs. Det gör tillsammans 36 yrkesmoment som är lämpliga att lära ut på företagen. Eleven tar med sig listan under APU-inslagen och bockar själv av genomförda moment och nedlagd tid under överinseende av kontaktmannen på företaget. Momentlistan ger inblandade parter en bra inblick i vad som sker på APU:n. Utifrån denna kan skolan styra rätt elev till rätt plats, så snart man får vetskap om uppdragens karaktär. På kort varsel kan man sända ut eleven till företaget. Eftersom uppdragen ofta är korta är eleven tillbaka på skolan efter ett par dagar. Dessa spontana APU-inslag blir ett viktigt komplement till den i förväg inplanerade APU:n.

Eleverna skriver dagbok

För att ytterligare "kvalitetssäkra" utbildningen ska eleverna föra dagbok under tiden på APU. Detta planeras tillsammans med läraren i svenska. Till att börja med är det ofta svårt för eleverna att se nyttan med dagboken. Men erfarenheterna visar att eleverna efter hand kommer in i dessa rutiner. En god ämnesintegration blir ett faktum.

Flexibilitet på gott och ont

En flexibel uppläggning behövs både vad gäller att kunna släppa iväg elever med kort varsel och att kunna ta emot dem på skolan när de lika snabbt återvänder. Men det finns baksidor med den flexibla uppläggnings. Det krävs i princip att alla kärnämneskurser är individualiserade. Detta uppfattas olämpligt av lärare inom vissa ämnen, t.ex. samhälls- och religionskunskap. Andra kärnämnen passar enligt lärarna bättre in i systemet, t.ex. matematik och svenska.

Förändringar mot nya mål

Ambitionen att vara ”profilskola” för elprogrammet har också visat sig på andra sätt än genom APU-satsningen. I anslutning till införandet av Lpf 94 gjordes en ombyggnad av undervisningslokalerna på Gripenskolans elprogram bl. a. för att den mesta kärnämnesundervisningen skulle kunna genomföras i direkt anslutning till karaktärsämneslokalerna. Detta markerade samtidigt en start för något nytt. En annan förändring var organisatorisk. Från skolledningens sida önskade man uppnå en ökad delaktighet i skolutvecklingen bland lärarna. Branschföreträdarna och skolan hade ambitioner att skapa stora arbetslag. Där skulle lärare från samtliga kärnämnen samarbeta med karaktärsämneslärarna kring en och samma elevgrupp. Denna tanke har man dock av skilda skäl – bl. a. schematekniska – tvingats överge. Däremot har läraren i svenska bibehållit och fördjupat samarbetet med karaktärsämneslärarna, detta mer tack vare enskilda individer än någon arbetslagstanke, hävdar lärarna. Totalt sett har dock de två lärargrupperna kommit varandra närmare de senaste åren.

Nyligen har man gjort en omorganisation genom att tillsätta fler rektorer – uppdelade på olika sektorer – för att därigenom öka närheten mellan skolläda och verksamheten. Samtidigt strävar man efter en större delegering av beslutsfattandet.

Flera positiva tecken

Det framkommer att eleverna ofta är mycket nöjda med APU-inslaget i utbildningen. Och populariteten att välja just inriktning elinstallation har ökat. Det ses av många som en positiv utveckling. Karaktärsämneslärarna upplever att eleverna hinner med fler moment än förr och också utvecklas socialt:

– Att de lyckas så bra tror jag beror på APU:n. De känner sig säkrare, och det märks även i andra ämnen och allmänt i deras attityd, säger en av lärarna.

Trots den speciella satsningen på APU klarar skolan inte av att ge de stipulerade 15 veckorna. Den programansvarige för här fram viss kritik mot styrdokumentet:

– Systemet med 15 veckor är för generellt, det skulle mycket väl kunna anpassas efter de olika yrkena och programmen.

Han framhåller även tankar om alternativa utbildningssätt:

– Jag skulle vilja utveckla APU mer, och jag tror på något slags lärlingsutbildning för vissa elever. Det är rätta modellen för många som är skoltrötta och som skulle kunna bli väldigt duktiga elektriker, bara de fick lite tid på sig.

Framgångsfaktorer

Följande faktorer kännetecknar en APU-verksamhet som genomförs på ett för elbranschen flexibelt sätt:

- Branschens starka engagemang i gymnasieutbildningen
- Företagens intresse för och möjlighet att erbjuda eleverna APU
- Grenrådets aktiva arbete och tydliga fokusering på programinriktningen
- Inslag av ömsesidig nytta – dvs för både skola och bransch
- Skolans och branschens vilja till samråd, täta möten och flexibla upplägg
- Möjligheter för lärare att komma ut på företagen
- Momentlistan, som tydliggör innehåll och möjliggör styrning
- Individualisering i både kärn- och karaktärsämnesundervisningen

Fordonsprogrammet på Varbergs gymnasieskola Almer, Varberg

Efter en problem- och behovsanalys 1996 fick fordonsprogrammet i Varberg möjlighet att ansluta sig till utvecklingsprojektet Ny Fart 2000, ett samverkansprojekt mellan nio yrkesnämnder.

En styrgrupp med representanter från föräldrar, elever, branschen, fackliga organisationer samt karaktärs- och kärnämneslärare knöts till projektet, som begränsades till gren fordonsteknik. Rektorn var själv projektledare och hela fordonsprogrammets arbetslag deltog i utvecklingsarbetet tillsammans med APU-handledare.

Omfattande mål

Projektet satsade på bred front och formulerade följande omfattande mål:

- Öka antalet sökande till fordonsutbildningen
- Förbättra samverkan mellan skolan och arbetslivet
- Bredda kompetensen hos skolledare, lärare och handledare
- Vidareutveckla den grundläggande yrkesutbildningen inom programmet

Personliga möten grund för arbetslivssamverkan

Av problemanalysen hade framgått att det måste vara på skolans initiativ som en god samverkan med arbetslivet skulle kunna komma till stånd. Skolan började med att tillfråga företagen vilka kompetenser de önskade hos sina framtida medarbetare. Att lärare, såväl i karaktärsämnena som kärnämnena, då gick ut och intervjuade företagen blev en god start för kontakterna. Att även rektor kom på besök öppnade dörrarna ytterligare. Sedan blev det viktigt att via styrgruppsträffar, programråd och handledarutbildningar skapa kontinuitet i kontakterna och fortsätta arbetet med att överbrygga kulturskillnader.

Resultat

- Vid projektets start hade eleverna mycket liten del APU. Nu har alla totalt 18 veckor.
- Varje elev har en funktionell APU-pärm.
- APU-platsernas verksamhet har analyserats i förhållande till kursmålen.
- Handledardagar har genomförts och ett nytt förslag till handledarutbildning har utarbetats.

- Ett bilföretag ställer en medarbetare till skolans förfogande för viss information/instruktion.
- Lärare får i viss utsträckning delta i bilföretagens internutbildningar.

Framgångsfaktorer

För att nå långsiktig framgång med ett program med yrkesämnena måste skolan...

- ...lyckas knyta och upprätthålla goda kontakter med arbetslivet
- ...ha en skolledning som leder och aktivt deltar i utvecklingsarbetet

Hantverksprogrammet på Sydsvenska gymnasiet, Ystad

Att hjälpa elever välja "rätt" program har blivit ett nytt fokus för Ystads hantverksprogram. Modevisning, Öppet hus, "prao" och information från elever till elever hör till taktiken. En annan vanlig HV-problematik – att finna utbildare och APU-platser för ett flertal olika hantverksyrken – löser man via kontrakt med företagen.

Utbildningsavtal med företag

Eleverna på inriktning Övriga hantverksyrken läser bara kärnämnen på skolan. All yrkesutbildning äger rum ute på arbetsplatserna. Eleven har själv med sig en APU-plats när han/hon börjar på skolan.

Ett kontrakt skrivs sedan mellan skolan och arbetsplatsen, där skolan står som garant för utbildningens kvalitet. Två dagar i veckan är ett och två samt tre dagar i veckan är tre är dessa elever ute på sina respektive företag – alltså betydligt mer än vad som gäller vid vanlig APU.

Här får således eleverna även sin allra första yrkesträning/karaktärsämnesundervisning i ett företag. På detta sätt ökas valfriheten hos eleverna samtidigt som skolan inte behöver ha lärarkompetens eller utrustning för ett stort antal olika hantverksyrken.

En lärare finns emellertid avdelad för att hålla ständig kontakt med elever och handledare ute på arbetsplatsen. Han ansvarar för att elevernas individuella kursplaner upprättas och följs upp, han genomför alla APU-besök och är lätt nåbar för företagen. Skolan framhåller att hans insatser är mycket värdefulla på flera olika plan, bl. a. genom att han följer eleverna på ett nära sätt, har ett brett kontaktnät och en förmåga "att tala med hantverkare på hantverkarens vis".

Prao-platser i nian viktig länk

Det är dock inte alltid helt lätt att finna APU-platser, vare sig för skolan eller eleverna själva. Det kan finnas en paradox i att en del hantverkare upplever att de utbildar yngre människor, som sedan kan komma att konkurrera ut dem på marknaden. Ett samarbete med en representant för hantverkarna har därför inletts för att särskilt diskutera denna problematik.

Detta samarbete syftar även till att få fram "praktikplatser" redan i nian på grundskolan, så att eleverna – via praoperioderna – får en chans att pröva på redan innan de söker till gymnasiet. Detta är således ett led i att förbättra rekryteringen till hantverksprogrammet och få rätt elev till rätt program. Sko-

lan vill samtidigt gärna samla på sig APU-företag till elever, som inte själva klarat att finna ett lämpligt företag att gå i lära hos.

Framgångsfaktorer

Skolan arbetar tätt samman med branschföretagen eftersom branschens hela bredd ej kan erbjudas inom skolans väggar. Bra sätt kan vara att

- Skriva kontrakt mellan skolan och företagen
- Anslå en lärartjänst till att följa eleverna på APU:n och hålla kontakten med företagen
- Skapa och upprätthålla kontakten med branschrepresentanter.

Hotell- och restaurangprogrammet på Åva gymnasium och Täby Park Hotel, Täby

Kommunen och branschen behövde yrkesutbildat folk, eleverna behövde utbildningsalternativ och Åva gymnasium behövde kompetens, lokaler och utrustning för att genomföra HR-utbildningen. Resultatet av gemensamma rådslag blev en lyckad samverkan mellan Täby Park Hotel och Åva gymnasium.

Utbildningspolitikerna i Täby kommun hade deklarerat att man ville ha ”en duktig kader yrkesmän i kommunen” och det fanns också en önskan att behålla invånarna ”på hemmaplan”. På Åva gymnasium saknade man vid den tidpunkten (1996) hotell- och restaurangprogrammet och såg sig om efter samarbetspartners för ett sådant. Täby Park Hotel visade sig vara ett lämpligt alternativ. Uppe i hotellets konferensavdelning avsattes utrymmen enbart för undervisning, och bland lokaler som blivit över vid en om- och tillbyggnad fanns restaurangkök och utrymmen för en elevrestaurang. Genom att teckna samarbetsavtal med hotellet kunde alltså skolan undvika alltför höga investeringskostnader, samtidigt som man fick tillgång till branschkontakter och kompetens.

Alla karaktärsämnen på hotellet

Höstterminen 1997 togs de första HR-eleverna in och alltsedan dess har programmet haft ett jämnt intag av cirka 25 elever per år. Två dagar i veckan – utom under APU-perioderna – har eleverna karaktärsämnesundervisning på hotellet. Resterande tid har de kärnämnesundervisning på Åva gymnasium. Den hotellpersonal som undervisar är anställd som lärare, har fått viss vidareutbildning inom yrkesämnena och deltar i konferenser och studiedagar på Åva. Hotellchefen framhåller hur viktigt det är just att de inte känner sig pressade av dubbla yrkesroller, t.ex. att vara både kock och lärare. Den icke-undervisande personalen har fått gå handledarutbildning.

HR-elevernans restaurang ligger skild från den vanliga hotellrestaurangen. Den är öppen tisdagar och fredagar och tar bara emot skolpersonal och anhöriga till eleverna, detta för att branschen inte skall uppleva illojal konkurrens. I år två får tre elever i veckan från restauranggrenen turas om att vara i den ”riktiga” hotellrestaurangen.

”Provdag” varje dag

Detta att få arbeta med riktiga gäster – på hotellet eller på elevrestaurangen – innebär, tycker eleverna är, en nyttig press. Det blir ”provdag” varje dag – de

är i en vuxenmiljö där de måste skärpa sig. Kärnämneslärarna på Åva och karaktärsämneslärarna på hotellet upplever ofta att "eleverna är två helt olika individer" beroende på var de befinner sig. En av kärnämneslärarna säger att "det finns något i klassrummet" som gör att det händer något med gruppen, men det är svårt att sätta fingret på vad det är.

Samverkan över ämnesgränserna inte alltid så lätt

Det är två kilometer mellan Täby Park Hotel och Åva gymnasium, vilket gör det svårt för lärarna att träffas spontant. Schema- och timplaner lägger också hinder i vägen för samarbete. Dock är man organiserad i arbetslag och har också en fast "samverkanstid" i veckan för att träffas och lägga upp undervisningen. Både i kärn- och karaktärsämnena bedrivs undervisningen ibland traditionellt, ibland i projektform – t.ex. under teman som "julbord" eller "mat från främmande länder". Den vanligaste samverkan som sker mellan ämnesgrupperna är att eleverna i engelska får lära sig namn på maträtter och i matematik får träna på att kostnads- och mängdberäkna olika inköp.

APU görs på andra ställen

Utöver hotell- och restaurangfarenheten från Täby Park Hotel får eleverna via sin APU möta verkligheten på flera andra restauranger och hotell. I år två byter "kökseleverna" sina två dagar i veckan på hotellet mot två dagar på APU-plats under två åttaveckorsperioder. Hotelleleverna är på motsvarande sätt på APU under en åttaveckorsperiod. I år tre är eleverna ute hela veckor under två åttaveckorspass. På så sätt behöver aldrig tvåor och treor vara samtidigt på Täby Park Hotel, vilket inte heller resurserna där skulle räckt till. Om någon gärna vill göra sin APU just där, brukar det emellertid inte vara omöjligt. Samtidigt är det viktigt att man på hotellet ger möjlighet för eleverna att ta igen eventuella kursdelar som de missat. Ute på sina APU-platser har eleverna med sig checklistor med arbetsmoment som bockas av och bedöms enligt betygskriterierna. Dessförinnan har handledaren och läraren gått igenom kursplanerna tillsammans.

Smidiga kontakter med branschen

Skolan har ett programråd för HR, som är sammansatt av rektor samt representanter för kärn- och karaktärsämneslärare, eleverna, branschen och den politiska nämnden. I rådet behandlas frågor om APU, utbildningen, branschens

personalbehov mm. Det råder konkurrens om bra APU-platser, men lärarna upplever att deras och hotellchefens kontakter i näringslivet underlättar för dem när de skall skaffa platser åt eleverna. Att lärarna själva är knutna till ett hotell gör även att de lätt håller sig uppdaterade med vad som händer i branschen och i samhället utanför skolan. Härigenom får också skolledningen möjlighet att stämma av att utbildningen ”ligger rätt”.

Framgångsfaktorer

Det som gör undervisningen på Åvas HR framgångsrik är bl. a.:

- Att hotellet, kommunen och Åva gymnasium lyckats finna ett samverkanskoncept som fungerar för både hotellet och utbildningen.
- Att hotellets verksamhet är tillräckligt omfattande för att större delen av programmets bredd skall kunna exemplifieras där.
- Att det på eller i anslutning till hotellet finns övningslokaler och elevrestaurang som är skilda från den gängse hotellverksamheten.
- Att de som undervisar på hotellet och i restaurangen är anställda som lärare och inte som hotellpersonal.
- Att skolan/karaktärsämneslärarna även under APU:n bevakar att eleverna undervisas i erforderliga moment i programmets kurser.

För att även kärnämnesundervisningen skall uppskattas av eleverna krävs bl. a.:

- Att kärn- och karaktärsämneslärarna knyts närmare varandra. När det fysiska avståndet är stort behövs i regel rejält med tid och speciella lokal- och schemalösningar för att lärarlaget skall kunna ”prata ihop sig”.
- Att man i kärnämnesundervisningen tar hänsyn till elevernas behov av att röra sig och välja och växla arbetsuppgifter.
- Att undervisningen görs så *meningsfull* som möjligt, dvs att nyttoaspekten på kort och lång sikt synliggörs.

Mediegymnasiet på Midgårdsskolan i Umeå

”Blocktid” och APU-samordnare ökar chans till måluppfyllelse

Arbetslaget på medieprogrammet i Umeå är ett litet, sammansvetsat gäng med kärn- och karaktärsämneslärare, en tekniker och en APU-samordnare. En gemensam ”blocktid” varje vecka ger nu möjlighet till ämnesövergripande projekt, föreläsningar, filmföreläsningar m. m. APU-bekymren har samtidigt lättat sedan APU-samordnaren tillsatts och lyckats skapa ett nätverk av APU-företag.

Samtliga kurser, lärare och lokaler är disponibla under blocktiden, som planeras med några veckors framförhållning. Viss kurstid har reducerats och ingår nu i blocktiden. Ibland jobbar två lärare tillsammans med sina båda klasser, ibland behöver en lärare mer tid med eleverna eller en extern föreläsare kommer till skolan. Det går också lätt att arbeta över årskursgränserna, eftersom Midgårdsskolans medieprogram bara tar in 30 elever varje år. Konkurrensen om platserna är stor. De flesta eleverna är därför välmotiverade och intresserade.

Ämnessamverkan i flera former

På Midgårdsskolan i Umeå finns en vilja och en vision om att eleverna ska uppleva sin utbildning som en helhet och inte en mängd uppdelade ämnen utan något inbördes sammanhang. Det finns många exempel på ämnessamverkan, ofta med ämnet mediekommunikation som utgångspunkt. Även APU-tiden utnyttjar man för viss ämnessamverkan. Eleverna skriver rapporter om sina APU-erfarenheter och gör också en muntlig presentation i skolan, något som betygssätts i svenska och samhällskunskap. För kursen Arbetsmiljö och säkerhet undersöker eleverna personalens utbildning samt arbetsförhållandena på APU-platsen. Det förekommer också att alla medieelever åker på en ”reportageresa” kring vilken alla ämnen samarbetar. Ibland samverkar man med andra program, t. ex. estetprogrammet. Så var det senast vid drakfesten som anordnades vid skolstarten på höstterminen.

Aktiva APU-kontakter

Kontakterna med arbetslivet fungerar numera bra. Med satsningen på en särskild APU-samordnare (halvtid) har den tidigare ganska tröga APU-anskaffningen fått ny luft under vingarna. Ett nätverk med intresserade företag finns nu att tillgå. Inte bara renodlade medieföretag ingår här utan också större organisationer med omfattande informationsverksamhet, t. ex. Umeå Energi och

Länsstyrelsen, som i gengäld för ett ambitiöst program för medieeleverna hoppas väcka intresse för sina verksamheter. Vissa delmoment i kurserna utförs under APU:n. Nästa steg blir att komma upp i ett större antal APU-veckor. Nu klarar man tio, men målet är förstås 15. Det avsomnade programrådsarbetet har tack vare den nye rektorns ansträngningar tagit ny fart. Nu träffas branschrepresentanter, skolfolk och skolpolitiker en till två gånger per termin och diskuterar bl. a. skolans programerbjudande samt investeringar vad gäller utrustning.

Externa uppdrag uppfyller läroplansmål. Olika stadier samverkar.

Medieeleverna kan varva övningar med "riktiga" produktioner tack vare att skolan lyckas få en hel del uppdrag, främst från den offentliga sektorn. Det handlar bl. a. om olika kampanjer där budskapen i regel går hand i hand med värdegrunds- och läroplansmål. Exempelvis har flera antirökkampanjer genomförts, delvis i samverkan med landstingets informatörer och elever från grundskolan. Kontakterna mellan de olika skolorna har sin grund i ett ITiS-projekt. Ettorna har fått i uppdrag av Sveriges Television att arbeta med en enkät om droger och langning, medan the Non Fighting Generation beställt en kampanjfilm av medieprogrammet. Här bidrar en föreläsare från Umeå universitet med kunskap om hur man påverkar ungdomars attityder. Medieeleverna deltar även i länsstyrelsens katastrofövningar och agerar då medias roll. En egen tekniker i arbetslaget gör att arbetet kan bedrivas effektivt utan större avbrott, vilket är särskilt viktigt på ett medieprogram där mycket hänger på tekniken och "deadlines" måste hållas. En form av kvalitetssäkring har det varit när branschfolk medverkat vid presentationer av elevarbeten och ingått i juryn för att bedöma tävlingar.

Externa mentorer led i utvecklingsarbete

Midgårdsgymnasiets medieprogram har fått särskilda EU-pengar för att ytterligare arbeta med sina näringslivskontakter. Exempelvis ämnar man finna mentorer till eleverna från arbetslivet, mentorer som ska kunna samverka med lärarna för ömsesidigt utbyte såväl vad gäller kompetensutveckling som elevernas studiegång. För att öka elevinflytandet vad gäller pedagogiska frågor tänker man skapa ett debattforum för elever. Debatterna kommer att sändas över internteve. Det skall också bildas en lokal styrelse, där skolpolitiker, föräldrar, lärare, elever och näringsliv kommer att ingå.

Midgårdsskolan avser att fortsätta utveckla det flexibla schemat och låta MP-arbetslaget gå i bräsch för utvecklingsarbetet. Skolan tror på att man inom skolan kan lära mycket av varandra, t.ex. genom att lärare auskulterar hos varandra och äldre elever lär yngre.

Framgångsfaktorer

För att få helhet i medieutbildningen, en väl fungerande APU samt möjlighet att utföra uppdrag behövs bl. a.:

- Gemensam syn på kunskap och samma ambitionsnivå hos lärarna
- Bra dialog mellan skolledning och lärare
- Arbetslag som sitter tillsammans och har tid till planering
- Tid och engagemang för APU-arbetet
- Tekniker som hinner och kan hålla utrustningen i trim
- Initiativ till kontakter med såväl mediebranschen som externa uppdragsgivare

Naturbruksprogrammet på Grans Naturbruksskola i Piteå

På Grans naturbruksskola bedrivs en omfattande utbildningsverksamhet med fokus på regionens utveckling såväl ur individ- som samhällsperspektiv. Kontakterna med högskola, folkhögskola, andra utbildningsanordnare och regionalt näringsliv medverkar till att traktens behov av kompetens kan säkerställas.

I trakten kring Piteå har landsbygdsutvecklingen tagit fart ordentligt. En motor i utvecklingen sägs Grans Naturbruksskola vara. Skolan verkar för att, via samverkan med ett flertal externa aktörer, driva på utvecklingen och bidra till kompetensutveckling och spridning av forskningsresultat, som framför allt tas fram via Sveriges Lantbruksuniversitets försöksgård i Öjebyn. En del av elevernas APU förläggs även där. I samverkan med Framnäs Folkhögskola bedrivs trädgårdsutbildning organiserad inom Kunskapslyftet.

Skolan har också etablerade kontakter med Svenska Lantarbetarförbundet, yrkesråden inom Jordbruk, hästhållning och djurvård, Luleå tekniska universitet, Hushållningssällskapet, Lantbrukarnas Riksförbund, Strömbackaskolan i Piteå samt Kalix Naturbruksgymnasium.

Handledareutbildning stärker kvaliteten på APU:n

Den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen kan genomföras såväl i den egna regionen som i andra delar av Sverige eller till och med som internationell APU. Eleverna söker självständigt efter lämpliga platser, men kan även få hjälp av skolan med anskaffning. En del i kvalitetssäkringen av APU-platserna består av väl utvecklade varianter på handledarutbildning. Antingen kan handledarna genomgå utbildningen på plats i form av traditionella kurskvällar på skolan eller så kan de via Grans webbplats följa en distansbaserad variant. Programmet är omfattande och instruktivt och tar upp det viktigaste momenten för en handledare.

- Vad är APU?
- Vikten av handledarutbildning?
- Hur ser naturbruksutbildningen ut?
- APU-introduktion på arbetsplatsen?
- Vad innebär handledning av elever?
- Arbetsmiljö och internkontroll?
- Betydelsen av Yrkesråd?
- Utvärdering av handledarutlåtanden?

Dessutom innehåller det internetbaserade programmet kursplaner, ekonomi runt APU, APU utomlands, utbildningsmål och elevernas APU-rapport. Interaktivitet har också åstadkommits.

Distansutbildning banar väg för nya lärformer

Via ett tidigt samarbete med CDT, Centrum för Distansöverbyggande Teknik vid Luleå Tekniska Universitet och IT-Norrbottnen har Grans Naturbruksskola utvecklat mycket god IT-kompetens. Ett antal exempel på nätbaserat lärande finns och skolan har ambitionen att vara den skola som ligger i spetsen avseende teknik och pedagogik inom naturbruksområdet. Det resultat man förväntar sig är att skolan i samverkan med bland andra SLU ska kunna erbjuda såväl studerande som näringslivsföreträdare stora möjligheter till kompetensutveckling oberoende av tid och rum samt med livslångt lärande som motto.

Kvalitetssäkring

Ett medvetet arbete bedrivs kring kvalitetssäkring av utbildningarna. Det startar i politikernas mål och visioner formulerade i Landstingets skolplan. Dessa följs på ett konkret sätt upp i form av regelbundna utvärderingar som de förtroendevalda studerar. Skolan följer en basenhetsplan som beskriver:

- Verksamhetens omfattning
- Utbildning
- Miljöpolicy
- Utvecklingsprojekt
- Personalutveckling
- Ekonomiutveckling
- Kvalitetsarbete
- Nyckeltal
- Särskilda uppdrag enligt Skolplanen

Utvärderingarna på skolnivå genomförs för det mesta med utgångspunkt i ISIS Kvalitetssystem. Varje termin får eleverna ta ställning till ett antal påståenden och markera hur nöjda de är med respektive del i utbildningen. Den fyrgradiga skalan medverkar till att avvikande värden kan avläsas och att åtgärder snabbt kan sättas in.

Framgångsfaktorer

Följande faktorer ligger till grund för skolans framgångsrika arbetssätt:

- Sättet skolan är organiserad på, med en utbildningsledare som tar stort ansvar för den pedagogiska utvecklingen och en rektor, som på så sätt kan odla alla externa kontakter, bidrar till att samarbetet mellan skola och arbetsliv är väl uppbyggt.
- Medvetenheten om att IT är ett bra pedagogiskt hjälpmedel är väl utvecklad.
- Infrastrukturen har utvecklats för att möta nya sätt att organisera lärande.
- Det politiska intresset för verksamhetens resultat är sist men inte minst en viktig framgångsfaktor.

Naturbruksprogrammet, Plönningegymnasiet, Harplinge

Plönningegymnasiet i Harplinge är en naturbruksskola som attraherar många elever. Skolan har tre inriktningar: jord, skog och häst. Hästinriktningen har växt ut och blivit något av ett kännemärke för skolan. Skolans internationella kontakter, som ger möjlighet till APU utomlands, kompletterar bilden av en skola i tiden.

Den internationella samverkan sker på olika fronter, bl.a. genom lärarutbyte, elevutbyte och APU förlagd utomlands samt även genom att personal från skolan fungerar som konsulter i andra länder.

Odling, kultur och språk

Giovanni Penna är en naturbruksskola i Italien. Sedan 1997 har Plönninge Naturbruksgymnasium och Penna drivit ett elevutbytesprogram. Skolan är inriktad på vinodling och vinteknik samt odling av blommor och grönsaker. Elever har besökt varandra under treveckorsperioder. Varje omgång har föregåtts av kontakter mellan lärare och skolledare.

Stor vikt har lagts vid språkliga och kulturella förberedelser. Umgängesspråket har varit engelska. De första besöken var starkt kopplade till temat "skola – arbetsliv". Förutom att delta i praktisk undervisning i skolor i jordbruken har eleverna fått stifta bekantskap med praktikplatser i respektive land. På så sätt har de fått inblickar i arbetsvillkor och arbetsmiljö. Dessutom har de svenska eleverna varit inkvarterade i italienska familjer. Därigenom har de fått stifta bekantskap med levnadsbetingelser i främmande land.

Elever och lärare vid Plönninge har under år 2000 i två omgångar återinfört tekniken att framställa träkol genom att bygga kolmilor i Schleswig-Holstein, Tyskland. Elever från en närbelägen skogsbruksskola, Bad Segeberg, har fått ta del av kunskapen. Ett framtida samarbete mellan skolorna planeras.

Tomb jordbruksskole i Norge driver hästutbildning i likhet med Plönninge Naturbruksgymnasium. Utbytet med Tomb startade som ett personalutbyte under 1999. Sedan oktober 2000 har utbytet resulterat i att Tomb förlagt en veckas ridutbildning och hästhållning till Plönninge. Elever från Plönninge har redan börjat förlägga praktikperioder till Tomb.

I Bosnien har Plönninges personal också deltagit i ett SIDA-projekt och byggt en naturbruksskola efter svensk modell. Plönninges personal har varit involverad i projektering och uppbyggnad samt pedagogisk och organisatorisk utveckling av skolan. Lärare och elever från skolan i Bosnien besöker Plön-

ninge regelbundet. Av säkerhetsskäl har inga svenska elever besökt Bosnien under uppbyggnadsskedet, men ett sådant utbyte planeras för framtiden.

APU i främmande land

Ett 20-tal elever förlägger årligen sin arbetsplatsförlagda utbildning (APU) till utlandet. Arbetsplatsförlagd utbildning har genomförts i bl.a. Tyskland, Holland, Italien, England, Irland, Island, Nya Zeeland och USA. Erfarenheterna av denna verksamhet är positiv. Som en följd av utlandspraktiken har ett antal elever fått arbete som hästskötare hos utländska framstående hästuppfödare och ryttare.

Framgångsfaktorer

- Skolledningen visar ett starkt engagemang för internationella kontakter, vilket minskar risken för ”isolering”.
- De internationella projekten leder till kompetensutveckling av personalen på skolan.
- Elevers utlandspraktik ger dem unika möjligheter och gör skolan känd i omvärlden.

Omvårdnadsprogrammet på Söderslättsgymnasiet i Trelleborg

Både på det individuella programmet och i de övriga klasserna har man börjat använda TV-såpor som utgångspunkt för mycket av undervisningen. På IV arbetade en vårdlärare och 14 elever med såpor en eftermiddag i veckan under en termin.

All undervisning i karaktärsämnet tog sin utgångspunkt i TV-såporna, som t ex ledde till att eleverna ville och kunde:

- Jämföra – via studiebesök – intensivvårdsavdelningen i ”Chicago Hope” med den på Trelleborgs lasarett
- Lära sig mer – via böcker och läraren – om någon sjukdom som förekommit i någon såpa-sekvens.
- Ta del av – via studiebesök – hur den svenska ambulanssjukvården arbetar och jämföra med dramatiken i såporna.
- Ta reda på – via besök hos polisen och i häktet – hur det svenska rättsväsendet fungerar (apropå att någon person i en TV-såpa häktats).

Möten med en pensionär – ett sätt att öka elevens förståelse för äldre

Socialförvaltningen gav bidrag och stimulans till ett projekt för att dels förbättra kontakt och förståelse generationerna emellan, dels öka vårdelevernas intresse för att arbeta med äldre. Dock kunde OP:s nya arbetssätt genomföras utan extra bidrag, bl. a. tack vare att lärarna tidigare haft erfarenhet av att låta eleverna besöka ”referensarbetsplatser” respektive fiktiva ”basarbetsplatser” för att de lättare skulle kunna verklighetsförankra undervisningen.

Det aktuella projektet gick ut på att varje förstaårselev skulle länkas till en pensionär i ett äldreboende och besöka denne en eftermiddag i veckan – som en vän och inte som en vårdare. Huvudmålet var att öka elevernas förståelse för de äldre men samtidigt räknade lärarna med att ungdomarnas nya erfarenheter skulle göra undervisningen i många av ämnena mer konkret.

Stoff till många kurser

Elevernas upplevelser av pensionärsbesöken blev utgångspunkt för många kursmoment. (Namn fick dock inte nämnas.) T. ex. fick de följande uppgifter:

- I Omvårdnad A/Social Omsorg A skulle de intervjua sina pensionärer och sedan, i både bild (tecknad) och skrift, berätta om deras liv och erfarenheter. Pensionärernas behov skulle kartläggas och ställas mot äldreboendets möjligheter att tillgodose dem.

- I Samhällskunskap A fick eleverna träffa kommunalpolitiker och lägga fram sina förslag till hur Trelleborg skulle kunna förbättra situationen för de äldre. För att eleverna skulle få ökad förståelse för hur det svenska samhället vuxit fram fick de också jämföra pensionärernas minnen från förr med nutida förhållanden.
- I Svenska A höll eleverna föredrag om "sin" pensionär och skrev också uppsatser på temat "Den bästa tiden". Det gällde då att jämföra hur det var att vara 17 år för cirka 70 år sedan med hur det är att vara 17 nu. En film om Moa Martinsson gav ökad bakgrundskunskap.
- I kursen Arbetsmiljö fick intervjuerna om pensionärernas arbetsvillkor bli underlag för studiebesök på olika arbetsplatser, där eleverna kunde se vilka förändringar som skett sedan förr.
- I Medicinsk grundkurs utgick undervisningen ifrån sjukdomar som elevernas pensionärer haft. Litteraturstudier, elevberättelser och rollspel stimulerade eleverna till reflektioner, bl. a. kring hur människor med svåra sjukdomar vill bli behandlade.

Pensionärskontakten medförde många fördelar

Ett klart resultat av arbetssättet var att eleverna nu kände sig säkrare i kontakten med äldre och mer förtrogna med miljön i äldreboendet, vilket blev positivt för APU:n. De visade större mognad och bättre empatisk förmåga än andra elevgrupper. Fler av dem blev också godkända. Framgången var särskilt märkbar bland de svagpresterande. Även kontakterna mellan lärare och elever visade sig bli bättre i denna klass än i övriga. Arbetssättet gjorde att eleverna kände att deras vardagsupplevelser fick ett värde, och de fick också en mer positiv bild av den kommande yrkesfunktionen.

För att få framgång med ett arbetssätt baserat på kontakter mellan elever och pensionärer krävs bl. a.:

- Att eleven och pensionären klarar balansgången i relationen, så att det blir ett vänskapsförhållande och ej ett "vårdande"
- Att pensionären inte riskerar att utlämnas via de skoluppgifter som eleverna får
- Att de pensionärer som deltar ej är alltför senila eller sjuka samt att de och deras anhöriga är positiva till arrangemanget
- Att elevernas erfarenheter i pensionärsmötena tas till vara i olika kurser
- Att personalen på äldreboendet informeras om elevens roll och uppgift
- Att tiden för besöket räknas som obligatorisk skoltid även om den inte ingår i undervisningstiden.

DEL 3

FRAMGÅNGSFAKTORER
FÖR SAMVERKAN

För att samverkan kring arbetsplatsförlagt lärande ska fungera krävs insatser såväl från skolan som från arbetslivet. Det kan gälla allt ifrån att skapa mötesplatser för dialog till att kompetensutveckla lärare och handledare. I en skolverksrapport har exempel lyfts fram på framgångsfaktorer för fungerande programråd och handledarutbildning².

Programråd

Regleringen om hur samverkan ska organiseras är idag inte särskilt omfattande. Däremot anger Lpf-94 att skolan skall eftersträva ett bra samarbete med arbetslivet, vilket är viktigt för all gymnasial utbildning men av avgörande betydelse för den yrkesförberedande utbildningens kvalitet. Formerna för samverkan måste utgå från lokala behov och förutsättningar. Det viktiga är att det finns ett forum för dialog kring utbildningsfrågor nära kopplade till de yrkesområden utbildningen leder till.

Det ligger alltså på huvudmannens ansvar att finna former för samverkan med olika avnämare. I detta sammanhang använder vi begreppet programråd, men det finns också andra benämningar för de formella möten som genomförs. Exempel på sådana beteckningar är yrkesråd, utbildningsråd, utvecklingsråd eller sektorsråd.

Framgångsfaktorer för fungerande programråd

- Berörda parter, d v s skolans och arbetslivets företrädare, ser och förstår att programrådets arbete är viktigt för den egna verksamheten och för att utveckla utbildningen.
- Berörda parter ser engagemanget i programrådet som ett sätt för skolan att följa utvecklingen inom branschen och därigenom få tydliga indikationer för att utveckla innehåll och inriktningar.

² Skolverket, (2001), Samverkan Skola-arbetsliv, Projekt nr 111028, "Lärande exempel" Programråd och handledarutbildning.

- Det finns ett stöd från skollledning och från ledande personer inom branschen för tanken att samverka mellan skolan och arbetsliv är viktigt.
- Berörda parter tycker att programråd och handledarutbildning är viktiga faktorer för att genomföra APU:n mot uppsatta mål och i full omfattning.
- Det förekommer informella kontakter mellan programrådsledamöterna mellan de officiella programrådsträffarna.
- Det finns med ledamöter i rådet från både små och stora arbetsplatser och att ledamöterna kan fatta beslut vid sittande bord eftersom de har beslutanderätt vid sin arbetsplats.
- Programrådet är relativt ”smalt” (ett program och högst en eller två inriktningar) så alla ledamöterna känner delaktighet i alla frågor som kommer upp på agendan.
- Eleverna är med och för fram sina synpunkter på utbildningen inklusive APU:n.
- Programrådet har en (i stort sett) fast, väl förberedd dagordning där alla ledamöter har sin punkt. Skolan och branschen delar på ansvaret för mötet och för att frågorna som tas upp är centrala för utbildningen.
- Programrådsmötena genomförs med jämna tidsintervall. Det finns bra rutiner med tydlig samt återkommande struktur. En ordentlig uppföljning görs av föregående protokoll och beslut. På det sättet skapas en kontinuitet i verksamheten.
- Medverkan i – och kunskapen om – programrådet sprids på flera ”händer” inom varje organisation så att det finns initierade suppleanter.
- Programrådsmötena hålls omväxlande både på skolan och på arbetsplatserna. Detta visar att rådet är både skolans och branschens/företagens angelägenhet. Det ger också ledamöterna nyttig information om varandras arbetsplatser.

En av de viktigaste funktionerna för ett programråd kan alltså vara att underlätta för skolorna i kontakten med lokala arbetsgivare och därigenom öka tillgången på APU-platser. Men APU:ns kvalitet beror också i stor grad på hur man lyckas rekrytera och utbilda handledare, som tillsammans med yrkeslärare på skolan, vill och kan stötta elevernas lärande på arbetsplatserna.

Handledarutbildning

Inte heller handledarutbildningen är reglerad i förordningstext, men ska en gymnasieskola leva upp till målen om att erbjuda elever i yrkesprogram ett

lärande i arbetslivet bör en väl utvecklad kontakt finnas med handledare på arbetsplatser.

Den kanske viktigaste samverkan sker mellan lärare och handledare, de som arbetar med eleven i det vardagliga pedagogiska arbetet och har ansvar för elevens utveckling och lärande. En sådan samverkan ger läraren kunskaper om arbetsplatsens specifika förutsättningar samtidigt som den ger handledaren kunskap om elevens kunskapsnivå och personliga utveckling. Samverkan ger också handledaren kunskap om vilka mål skolan har inom olika områden.

Även vad gäller handledarutbildning har vissa framgångsfaktorer kunnat urskiljas i Skolverkets studier.

Framgångsfaktorer för fungerande handledarutbildning

- Berörda parter förstår att handledare som är utbildade för sitt uppdrag bidrar till ökad kvalitet i utbildningen under APU-perioderna.
- Ekonomifrågan i samband med handledarutbildningen är löst så att det finns ett anslag i skolans budget för hela APU:n och därmed också för handledarutbildningen.
- Handledarutbildningen planeras i samråd med arbetsplatserna så att arbetsplatserna har möjlighet att påverka innehåll och tidpunkt för genomförande
- Yrkeslärarna har resurser i form av tid för att medverka vid planering och genomförande av handledarutbildningen.
- Utbildningen planeras i god tid så att handledarna kan delta utan att det försvårar den egna verksamhetens genomförande i alltför hög grad.
- Uppläggning och innehåll gör att både skolan och företagen känner att de får ett konstruktivt utbyte av kunskaper och erfarenheter – båda är vinnare
- Skolan är flexibel när det gäller uppläggning och genomförande – det gäller att finna lösningar som, utifrån givna förutsättningar, gör att man når alla handledare
- Vid behov genomförs handledarutbildningen ute på någon arbetsplats och vid en tidpunkt som passar just den arbetsplatsen.
- Att genomföra handledarutbildningen under APU-period och gärna med elever inblandade har visat sig framgångsrikt, eftersom det då finns aktuella elever att "hänga" upp diskussioner på.
- Det finns tid till förfogande för utbyte av erfarenheter mellan handledare från olika arbetsplatser samt mellan handledarna och personal från skolan

- Handledarträffar genomförs kontinuerligt, helst en gång per termin, med alla medverkande handledare. Det är viktigt att snabbt fånga in nya intresserade handledare.

Handledarutbildning är således en viktig förutsättning för en väl fungerande APU. Eleven måste få instruktioner och stöd i att reflektera över sitt handlande och lärande. Programråden kan ha en viktig uppgift vad gäller planering och uppläggning av handledarutbildningen. Förutom att handledaren får kunskap om skolans mål inom olika områden kan handledaren också få kunskap om hur man handleder lärprocesser. För skolan skapar samverkan möjligheter att förstå och förändra skolan utifrån den yrkesmässiga utveckling som sker inom arbetslivet. En sådan kunskap kan också ge vägledning för skolan vid val av kurser och konkretisering av innehåll.

SAMVERKAN SKOLA – ARBETSLIV I EN NY GYMNASIESKOLA

En blick mot framtiden

*Av Peter Holmberg, kanslichef, Rådet för skolans måluppfyllelse
och fyra sekreterare i gymnasiekommittén 2000.*

Som tidigare nämnts i denna skrift genomfördes under 80-talets sista år försök med en förlängd treårig yrkesutbildning (ÖGY) som innehöll större inslag av arbetsplatsförlagd utbildning. Genom 1991 års beslut om en ny gymnasieskola ("programgymnasiet") blev denna uppläggning av yrkesutbildningen permanentad. En ny utredning, Gymnasiekommittén 2000, har i januari 2003 lagt fram förslag till riktlinjer för förändringar i gymnasieskolans struktur. Förändringarna innebär bl. a. en ändrad studievägsstruktur med färre och bredare ingångar till gymnasieskolan samt successiva val under utbildningens gång.

Det finns också en del förslag som direkt påverkar samverkan mellan skola och arbetsliv, förslag som i flera fall kan leda till ändrade förutsättningar för yrkesutbildningen. En proposition förbereds våren 2004.

Den framtida gymnasiala utbildningen skall liksom nu ge alla ungdomar en god förberedelse inför inträdet i arbetslivet men också stödja utvecklingen av elevens basfärdigheter. Utbildningen måste ge individen resurser att orientera sig på en föränderlig och alltmer kunskapsintensiv arbetsmarknad. Detta är ett viktigt syfte med samverkan mellan skola och arbetsliv. Samtidigt skall samverkan garantera att utbildningen håller hög kvalitet och är uppdaterad i förhållande till arbetslivets krav. För i första hand de yrkesförberedande utbildningen måste fortsätta möjligheterna till bra arbetsplatsförlagd inläring, som APU och LIA finnas.

Arbetsplatsförlagd utbildning i framtiden

APU är en krävande och kvalificerad form av samverkan som väl försvarar sin plats som instrument för lärande i arbetslivet. APU bör därför enligt Gymnasiekommittén fortsätta i sin nuvarande form. Kommittén är tveksam till om det finns behov av ytterligare reglering av den arbetsplatsförlagda utbildningen, något som ibland lyfts fram i olika sammanhang.

Däremot bör man finna vägar för att sprida de praktiska erfarenheter som finns från lyckade samarbetsprojekt avseende utbildning och lärande i arbetslivet. Det finns ett stort behov av sådant erfarenhetsutbyte eftersom yrkesläraarna inom de flesta yrkesämnena är få vid varje skola och spridda över landet.

Förutsättningarna för att anordna APU varierar mellan olika studievägar och branscher liksom mellan olika orter och regioner. Det är därför viktigt att enskilda skolhuvudmän och skolor lägger ner kraft på samverkan och på att genomföra utvecklingsarbete utifrån de egna förutsättningarna. Inte minst gäller detta beträffande handledarsituationen.

Lärande i arbetslivet, LIA

Den pågående försöksverksamheten bör enligt Gymnasiekommittén få visa på behovet av eventuell vidare åtgärder avseende LIA. Resultaten av försöksverksamheten bör också bli vägledande för beslut om hur lärandet i arbetslivet ska organiseras i den framtida gymnasieskolan.

Det är viktigt att gymnasieskolorna lägger ner kraft på samverkansfrågor och på att medverka i utvecklingsarbete. Särskilt intressant skulle det vara om lärande i arbetslivet kunde utvecklas inom tillväxtbranscher och inom nya branscher.

Det blir intressant att pröva hur långt det är möjligt att i en utbildningsform som utformas som lärande i arbetslivet ge eleverna de generella och allmänna kunskaper som programmålen föreskriver. Kan lärande i arbetslivet stödja utvecklingen av elevernas basfärdigheter?

En viss oklarhet framhåller Kommittén utgörs av LIA:s koppling till den ordinarie gymnasieutbildningens uppläggning och till APU. Det bör göras tydligt och klart hur de olika delarna bör vara kopplade till varandra.

Lärande i skola och samhälle

All utbildning har i vidare mening som mål att förbereda för yrkeslivet. Det kan därför ifrågasättas varför inte alla ungdomar redan under gymnasietiden får pröva på en period i arbetslivet under mer organiserade former. I dag är det nästan bara eleverna på de yrkesförberedande programmen som får ta del av denna möjlighet.

Möjlighet finns visserligen redan i dag att lokalt besluta att även eleverna på naturvetenskapligt, samhällsvetenskapligt, estetiskt och tekniskt program kan ha arbetsplatsförlagd utbildning, men så sker endast i mycket ringa om-

fattning. Mot bakgrund av de positiva erfarenheter som redovisats med lärande i arbetslivet bör enligt Gymnasiekommittén fler elever i framtiden få tillgång till denna möjlighet. Lärande i arbetslivet bör därför även kopplas till de studieförberedande studievägarna eftersom det också på dessa program finns skäl för en starkare arbetsmarknadsanknytning.

APU, LIA eller annan verksamhet som planeras tillsammans med arbetslivet bör vara tillgänglig för samtliga elever i gymnasieskolan. Enligt kommitténs mening bör ett sådant inslag vara obligatoriskt inom alla sektorer av den nya gymnasieskolan, även de som inte traditionellt innehåller arbetslivsinslag.

En utveckling av lärande i arbetslivet för alla elever i gymnasieskolan skulle också ge elever från segregerade miljöer en större förtrogenhet med svensk arbetsmarknad. En sådan kännedom skulle kunna underlätta deras orientering inför framtida yrkes- och studieval och öka deras möjlighet att få ett arbete.

Den av Kommittén föreslagna arbetsplatsförlagda perioden kan med fördel ingå under den sektorgemensamma tiden och ge inslag från elevens intresseområde samt ge en första uppfattning om arbetslivet inom området. Denna period bör kunna avvika från målen för t. ex. APU genom att vara en ”strukturerad miljöpraktik” eller bestå av ett projektarbete utfört under realistiska former i arbetslivet.

Det blir mot denna bakgrund ännu viktigare att kommuner och skolor betraktar samverkan med arbetslivet som en naturlig del i sitt samlade kvalitetsarbete. Kommunerna behöver bygga upp en tydlig strategi för detta och ge samverkansarbetet kompetensmässiga och organisatoriska förutsättningar att utvecklas.

Samråd och planering av utbildning

Arbetslivets medverkan i planering och genomförande av gymnasieutbildningen uppfattar Kommittén som ett mycket viktigt instrument för att säkra utbildningarnas relevans och legitimitet, främst gäller detta naturligtvis de yrkesförberedande delarna. Samverkan är också en betydelsefull förutsättning för att en vinnarsituation skall uppstå för båda parter. För att få arbetsgivare aktivt engagerade i utbildningen krävs ett metodiskt och långsiktigt arbete där relationer och nätverksbygge är av stor betydelse.

Olika organ för samverkan diskuterades av Kommittén, alltifrån inrättande av ett centralt råd vid Skolverket för yrkesutbildning via regionala samråd och partnerskap till att kommunerna lokalt skall redovisa arbetslivskontakter i sina kvalitetsredovisningar. Enligt kommitténs bedömning kan emellertid en allt-

för låst struktur för samråd leda till överorganisering som snarare riskerar att föra utvecklingen tillbaka än mot vidare utveckling.

De lokala samarbetsorganen har dock enligt Kommittén så stor betydelse att resurser och utvecklingsarbete bör koncentreras på dessa. För att ge stöd åt lokala råd är det dock viktigt med kontakter på såväl regional som nationell nivå. Kommittén föreslår därför en återgång till krav på lokalt samråd med arbetsmarknadens parter men menar att formerna för detta inte bör bindas nationellt.

Kommittén menar att en utvidgning av försöksverksamhet med lokala styrelser till att omfatta företrädare för arbetslivet borde kunna stimulera utvecklingen av gymnasieskolans yrkesutbildningar i samverkan med arbetslivet. En sådan försöksverksamhet bör utformas så att den inte motverkar andra initiativ som den pågående försöksverksamheten med lokala styrelser med elevmajoritet. Försöksverksamheten kan omfatta hela skolan eller del därav och utformas antingen som ett gemensamt ansvarstagande eller med en majoritet för arbetslivet.

Den gymnasiala yrkesutbildningens framtid

Även om intresset för yrkesutbildning har visat en uppgång under enstaka år har elevintresset i flera år beskrivit en neråtgående trend, åtminstone för de mer tydligt arbetsmarknadsinriktade utbildningarna. Möjligen kan orsaken ha varit konjunkturellt betingad. I ett osäkert arbetsmarknadsläge söker sig fler elever till bredare utbildningar och fortsätter eller tvingas fortsätta i längre utbildningar.

All utbildning i gymnasieskolan har ett tydligt uppdrag att ge kunskaper och färdigheter för såväl olika yrkesområden som fortsatta studier men också för samhällsfunktioner och personlig utveckling. I gymnasiekommitténs arbete har de olika uppdragen noggrant vägts mot varandra och befunnits vara inte ett antingen eller utan ett både och.

Det bör framhållas att de yrkesförberedande utbildningarna i gymnasieskolan är just *förberedande* och inte avsedda att ge en färdig yrkesutbildning. Självfallet når man olika långt inom olika utbildningar under en treårsperiod, eftersom det tar mycket olika tid att lära sig ett yrke.

Det finns, som framhållits, många olika motiv för skolan att samverka med arbetslivet och kvaliteten på utbildningen är ofta starkt beroende av hur väl detta samarbete fungerar. Samtidigt visar erfarenheterna att många gymnasieskolor och gymnasieprogram har svårt med arbetslivskontakterna.

Redan i dagens gymnasieskola finns goda möjligheter till samverkan med arbetslivet och till att förlägga elevers utbildning till arbetsplatser. Regelverket och de nationella målen sätter få eller inga begränsar i detta avseende. Det av Gymnasiekommittén föreslagna tidsmässigt utvidgade projektarbete, som benämns gymnasiearbete, är exempel på ytterligare möjligheter som utöver APU kan förstärka kontakterna med arbetslivet i gymnasieskolan.

Gymnasiekommittén framhåller behovet av att i framtiden fokusera på uppbyggnad av ett system för fortsatta studier inom yrkesutbildningen. Kvalificerad yrkesutbildning, där även de nuvarande påbyggnadsutbildningarna bör ingå, kan utgöra basen i ett sådant system.

Även detta ställer krav på en god samverkan med arbetslivet, krav som till stor del redan är stadfästa genom särskilda bestämmelser avseende samverkan vid såväl etablering som genomförande av utbildningen.

Regeringen har i årets budgetproposition aviserat en proposition om den nya gymnasieskolan till våren 2004 och ett eventuell genomförande i årskurs ett läsåret 2007/08. Även om starttidpunkten för en förnyad gymnasieskola kan tyckas ligga långt bort finns anledning att börja förbereda för förändringar. Inte minst gäller detta samarbetsområdet skola – arbetsliv.

En stor del av tiden fram till dess kommer att handla om kursplanearbete men också till att genom olika implementeringssatsningar skapa förförståelse kring syftet med förändringarna i gymnasieskolan. Detta är ett område som enligt Gymnasiekommittén visade stora brister vid den förra gymnasiereformen. Genom tidiga insatser i syfte att väcka engagemang kan vi undvika en upprepning. För att vidareutveckla gymnasieskolan mot nationellt ställda mål och som en sammanhållen och gemensam skolform för alla är också dialogen med arbetsmarknadens olika aktörer viktig. Sådana samtal måste hållas både då nationella kursplaner tas fram och då innehållet i utbildningen lokalt utformas.

FÖRDJUPNINGSLITTERATUR

- Samverkan skola-arbetsliv – Arbetsplats för lärande (2003) (M Allen & KG Starck). En basrapport om samverkan skola arbetsliv inom ett regeringsuppdrag om arbetssätt för kvalitetsförbättringar inom gymnasieskolans yrkesutbildningar. Rapporten är kostnadsfri och kan laddas ned från Skolutvecklingsmyndighetens hemsida www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/skola_arbetsliv
- Grundläggande yrkesutbildning och övergången skola-arbetsliv – En jämförelse mellan olika utbildningsmodeller (2003). Rapport 2003:8. IFAU – Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Rapporten kan laddas ned från IFAU:S webbplats: [www.ifau](http://www.ifau.se)
- Vägar till lärande. Exempel på arbetssätt inom den grundläggande yrkesutbildningen (2002) Skolverket. Best.nr 02:738. Liber
- Utsikt till insikt. Nio skolors utvecklingsarbete inom den grundläggande yrkesutbildningen (2002). Skolverket. Best.nr 02:773. Liber.
- Våga lära av varandra – En jämförelse mellan gymnasieskolans yrkesförberedande utbildning och kvalificerad yrkesutbildning (2002). Skolverket. Best.nr: 02:752. Liber.
- Åtta vägar till kunskap. En ny struktur för gymnasieskolan. SOU 2002:120. Fritzes.
- Sammanhang och samspel – tankar om projektarbetet (2002) Skolverket. Best.nr: 02:718. Fritzes.
- Samtal – Samsyn – Samarbete. Ett regeringsuppdrag om arbetssätt för kvalitetsförbättringar inom gymnasieskolans yrkesutbildningar inom det sk YKSA-projektet (2002). Skolverket. Rapporten är kostnadsfri och kan laddas ned från Skolutvecklingsmyndighetens hemsida www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/skola_arbetsliv
- Efter skolan. Vad gör de unga vuxna de närmaste åren efter sin gymnasieutbildning? (2002) Skolverkets rapport nr 223, Best nr: 02:761. Liber.

- Utbildning, kompetens och arbete (2002). (Red. K Abrahamsson, L Abrahamsson, T Björkman, PE Ellström, J Johansson). Studentlitteratur.
- Villkor och vägar för den grundläggande yrkesutbildningen. Några forskarperspektiv (2001). Skolverket. Best.nr 01:679 Liber.
- Projektarbete. Kursplan, betygskriterier och kommentarer (2000) Skolverket. Fritzes.
- Reformeringen av gymnasieskolan (2000). Skolverkets rapport nr 187 Best.nr: 00:554. Liber
- Samverkan mellan skola och arbetsliv. Om möjligheterna med lärande i arbete. Departementsskrivelse 2000:62. Fritzes.
- Yrkesutbildning igår och idag – om tillväxt, välfärd och kön (J Olofsson & I Schånberg, red) (2000) Studentlitteratur.
- Lärande i arbetslivet – Tio års forskning och utveckling i backspegeln. (2000) (Mats Utbult, red.) Best.nr: 89602-08-0. Rapporten är kostnadsfri och går att beställa genom: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap *fas@fas.forskning.se*
- Arbetslag i skolan. (G Assermark & K Sörensson) (1999). Liber.
- 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94). Nordstedts
- Gymnasieförordningen 1992:394. (1992) Utbildningsdepartementet. Ändring införd: t.o.m. SFS 2002:138, Omtryck: SFS 1999:844

Arbetsplats för lärande

Den här skriften syftar till att visa på möjligheter med en utökad samverkan mellan gymnasieskolan och arbetslivet samt att arbetsplatsförlägga delar av utbildningen. Den innehåller hänvisningar och kommentarer till läroplanen, förordningstexter och andra styrdokument som lyfter fram betydelsen av skolans arbetslivskontakter.

Från ett antal skolor ges exempel på hur samverkan med arbetslivet kan se ut och vilka framgångsfaktorer som finns. Här ges också ett perspektiv på hur samverkansmöjligheterna med arbetslivet kan se ut i en framtida gymnasieskola.

Skriften vänder sig till personal i gymnasieskolan men även andra intresserade som vill få en uppfattning om olika möjligheter för gymnasieskolans samverkan med arbetslivet.

